

ALIONA GRATI. *Romanul ca lume postBABELICĂ. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc.*
– Chișinău, Editura Gunivas, 2009, 252 p.

Abstract

In her book on *Novel as a PostBABELic World*, Aliona Grati develops a new vision of the Bessarabian novel (written by Paul Goma, Aureliu Busuioc, Vitalie Ciobanu, Emilian Galaicu-Păun) based on the pattern of dialogism initiated by Bakhtin. The coherence of this vision is a sign of maturity for a whole generation of writers.

Key-words: dialogism, novel as a pattern of the world, Bakhtinian model

Noua critică a Moldovei și proba maturității

O literatură sau un fenomen literar își probează maturitatea la care ajunge într-un anumit moment prin criticii pe care îi generează. Un astfel de critic – la feminin – este Aliona Grati, director adjunct al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei și redactor-șef al revistei *Metaliteratura*.

La două decade după începutul sfârșitului U. R. S. S., romanul scriitorilor de la est de Prut este cuprins într-un sistem suficient de consolidat pentru a intra în dialog cu alte sisteme ale teoriei literaturii, ale criticii aplicate asupra altor literaturi, așadar i se creează cadrul teoretic pentru a putea accede la universalitate. Aliona Grati, cea care dă această identitate hermeneutică romanului basarabean, necesară atât dialogului de la egal cu alte literaturi, cât și unei priviri autoreflexive, construiește de pe pozițiile metaliteraturii un sistem al înțelegerii lumii în care trăim.

Premisa cărții *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc* (Chișinău, Editura Gunivas, 2009) este a romanului ca proces deschis lumii și a lumii ca model de interacțiune cu romanul. Prima parte a cărții

se ocupă de paradigma dialogică în relație cu fenomenologia, cu filosofia limbajului, cu teoria literaturii, cu sociopoetica, psiholingvistica și hermeneutica; partea a doua este dedicată dialogismului în roman, iar partea a treia analizează structura dialogică a romanului basarabean. Ruptura intervenită în relația individului cu sine, ca efect al ideologizării, deschiderea spre celălalt, relația subiectului cu instituțiile, cronotopul copilăriei, „carnavalizarea morții”, „carnavalizarea istoriei”, limba de lemn, relația corp-text, „povara și splendoarea prăbușirii turnului Babel” sunt urmărite în romanele lui Paul Goma, Aureliu Busuioc, Vitalie Ciobanu, Emilian Galaicu-Păun.

Tema romanului ca model al lumii stă la baza reconvertirii lui identitare într-un gen ficțional deschis, mai amplu, mai eclectic, mai vital, mai conștient de sine, ce încearcă să dea sens lumii sau, dimpotrivă, să-i capteze sensurile. Dar nu romanul ca substanță amorfă, manevrabilă literar, se schimbă de-a lungul timpului, cât se schimbă interacțiunea romanului cu interceptarea ființei umane, condiționarea sa de vocile care îl populează, de vocea și

prezența autorului. Romanul este o formă de interacțiune vie, permeabilă, purtând zvonul lumii simțit în întretăierea dialogică de glasuri ale personajelor.

„Spre deosebire de autorul romanului monologic, care reprezintă (cel puțin are pretenția că reprezintă) viziunea sa proprie și unică asupra lumii, autorul unui roman polifonic creează o lume ce cuprinde într-o unitate artistică viziuni multiple. Aceasta se datorează faptului că autorul are o relație specială cu eroii săi. Mizând pe vocația sa dialogală, autorul investește eroul cu o conștiință se sine autonomă și nu îi inoculează acestuia punctele sale de vedere” [1].

Bahtin a descoperit la Dostoievski unicitatea unei proceduri prin care romanul s-a reinventat pe sine, anume polifonia vocilor. Este o soluție prin care rămâne intactă atât lumea, cât și persoana, omul ca ființă teologică. Dostoievski a găsit mijloacele de expresie prin care omul ca personaj să nu fie aservit literaturii, iar inviolabilitatea persoanei să nu fie sacrificată pe altarul esteticii sau al ficțiunii perfecte. Astfel, personajele sale nu pot fi manipulate de romancierul care le-a dat viață.

Critica lui Mihail Bahtin, ce stă la baza modelului dialogic pe care în tratează și îl redescoperă Aliona Grati în cartea sa, procedează în același fel, căutând procesul, deschiderea dinamică a subiectivității, nu separația subiect-obiect, o dihotomie utilă în analiză, dar pândită de pericolul de a genera reduționisme din ce în ce mai nesoluționabile. Separația adusă de prea multă teorie în sprijinul cercetării unui segment tot mai specializat distruge armonia întregului, explică indicibilul și nu percepe misterul creației.

Pornind de la Bahtin, Aliona Grati cercetează căile dialogismului, urmărindu-l până în cele mai mici ramificații. La fiecare pas se nasc noi întrebări asupra omului ca ființă dialogică, noi tendințe și noi conexiuni.

Arta de a le fixa devine la Aliona Grati arta de a înțelege rosturile criticii. Critica devine atunci un act de restituire. Ea poate restitui ceea ce a fost acoperit de straturi de sensuri, poate reconstitui modelul lumii transformate deja de roman. Dialogismul nu este o simplă doctrină sau teorie, ci un mod de raportare la lume și la celălalt, este modul nostru de a ființa. Sunt văzute aceste căutări ale dialogismului în direcția fenomenologică și hermeneutică (Lévinas, Ricoeur, Marin Buber, W. Dilthey, Todorov).

Citind cartea Alionei Grati ai sentimentul că există o libertate totală a scrisului autoarei, excursul critic fiind mai degrabă o călătorie spre rostul comunicării în descoperirea de sine și a celuilalt decât o pedantă demonstrație științifică. Această libertate, asumată în genere ca un atu firesc de critica eseistică, este foarte rară în cazul cărților despre literatură care explorează un model pe care îl aplică. O carte atât de exigent aplecată asupra bibliografiei, cunoscătoare în amănunt a surselor citate, având un caracter cu adevărat științific, propriu muncii de cercetare, ar putea să treacă drept un gen arid al criticii, pentru că așa ne-au obișnuit numeroasele studii publicate de autori ocazionali, în care teoria nu are nimic în comun cu operele luate ca obiect al cercetării.

Romanul ca lume postBABELică repune critica academică în drepturile sale, instituind un model al combinației ideale între ideile sclipitoare și minuțiozitatea care presupune un alt tip de efort. Sesizăm enorma diferență între critica liberă, așa cum o practică Aliona Grati, în care modelul viu, asimilat interior, devine el însuși generator de noi structuri organice, și toate acele studii care fac așa-zisă muncă de cercetare, asfixiate de modelul teoretic pe care și l-au propus, folosindu-se de model la modul mimetic și nu organic. De altfel, iată că prin contribuția profesorului Alexandru Burlacu, semnatarul postfeței acestui volum, și

a Alionei Grati, în calitate de redactor-șef al *Metaliteraturii*, s-a creat deja o tradiție a dialogismului la care aderă și alți tineri cercetători.

Acest volum despre romanul basarabean este atât o carte a unei maturități personale, cât și a maturității unei școli de gândire. Constatăm cu bucurie că la Chișinău există o școală de critică care și-a găsit specificitatea prin abordarea constructivă a modelului bahtinian. Aliona Grati este totodată pasionată și de critica de întâmpinare. Romanele selecționate din literatura basarabeană a prezentului sunt cele în care autorii „se ambiționează să creeze expresii ale ontologiei postmoderne” (p. 149).

Cartea Alionei Grati se naște într-un moment prielnic, un moment care va propaga această nouă viziune. Spiritul critic susținut de elita moldovenească post-perestroika dă acum roade. Avangardul revistelor literare de la est de Prut, reviste care au ținut stindardul maioreșcianismului și al Iovinescianismului, simultan cu postmodernismul, a luptat contra invaziei de maculatură și contra mediocrității în cultură, câștigând victorii care n-au dorit ele să fie răsunătoare, dar care acum își fac efectul.

Pe de altă parte, Bahtin are o influență asupra postmodernismului care încă trebuie recuperată. Intertextualitatea, pragul în care se încrucișează limbi și culturi, este conceptul pe care Julia Kristeva l-a gândit, după cum mărturisește ea însăși, ca pe o sinteză între dialogismul lui Mihail Bahtin și noua teorie a textului a lui Roland Barthes [2].

Perspectiva critică a Alionei Grati poate aduce un plus de claritate conceptuală postmodernismului românesc. Această carte a sa nu propune doar o recuperare a lui Bahtin în baza unei bibliografii inaccesibile cercetătorului din România, fapt care luat în sine, fără alte contribuții, ar fi fost deja un mare câștig pentru critica românească de la vest și de la est de Prut, ci realizează mult mai mult: o înțelegere a unui ansamblu de fenomene prin care s-a creat o nouă paradigmă, transferul anumitor poetici și școli de poetică înspre postmodernism.

După cărțile timișoreanului Vasile Popovici de sistematizare a ontologiei personajului literar, cu aplicații în literatura română și universală, cartea Alionei Grati, *Romanul ca lume postBABELică* este cea mai fecundă contribuție a criticii de dincoace și de dincolo de Prut la instituirea unei noi viziuni critice asupra unui fenomen literar prin integrarea unui model organic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aliona Grati, *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău, Editura Gunivas, 2009, p. 226.
2. Julia Kristeva, „*Nous deux*” or a (Hi)story of Intertextuality, in „Romantic Review”, Jan-Mar. 2002, 93, 1/2, p. 8.

DANA SALA
Universitatea din Oradea